

STIMULAREA MIGRAȚIEI DE REVENIRE ÎN CONDIȚIILE CONTEMPORANE

¹*Conf. univ. dr. Nolea FILIP*

²*Conf. univ. dr. Natalia COȘELEVA*

¹*Academia de Studii Economice a Moldovei,*

str. Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni 61, Republica Moldova, Chișinău,

Tel.: +373 22 22 41 28, web site: www.ase.md

²*Universitatea de Stat din Moldova,*

str. Alexei Mateevici 60, Republica Moldova, Chișinău,

Tel.: +373 22 24 42 48, web site: www.ase.md

Abstract

Since the early 70-ies, governments of many Western countries have taken active measures to encourage the departure of immigrants to their homeland. Material compensation for returned workers, professional retraining of departing immigrants, providing of economic assistance to the countries of emigration are traditional measures of stimulating remigration. At the same time, most incentive return migration programs have not reached their goals. These problems are relevant for Moldova. In modern conditions it is necessary to add new approaches, which are going to be identified looking to an analysis of the factors determining return migration, as well as the adaptive behavior of labor migrants. This will adjust the immigration policy and maintain the quantity and quality of labor potential.

Keywords: *migration, return migration, reintegration, intent on returning, migration policy, Moldova.*

JEL CLASIFICATION: F22.

INTRODUCERE

Lucrarea reprezintă o cercetare, în circumstanțele contemporane, a problemelor ce țin de reîntoarcerea acasă a lucrătorilor migranți, ceea ce prezintă importanță atât pentru țările-gazdă, cât și pentru țările de origine ale migranților, pentru că implică transferul de capital financiar, uman și social acumulat, în contextul crizei refugiaților din statele Occidentului, o prioritate a politicii europene constă în găsirea soluțiilor de revenire a imigranților în țara de origine. Acest fenomen are loc pentru contracararea creșterii cheltuielilor publice ridicate pentru asistență socială, pentru evitarea mișcării sociale, pentru asigurarea securității naționale.

Obiectivele cercetării rezidă în:

- cercetarea problemelor ce vizează revenirea și reintegrarea migranților moldoveni din străinătate în Republica Moldova;
- prezentarea argumentelor ce țin de intenția de reîntoarcere a lucrătorilor migranți din străinătate;
- familiarizarea cu experiența altor țări în stimularea migrației de revenire;
- evidențierea efectelor în procesul reintegrării migranților și determinarea modalităților de valorificare a potențialului acestora pentru dezvoltarea economiei Republicii Moldova.

Cercetarea se bazează pe soluționarea următoarelor probleme: Cauzele revenirii migranților acasă. Care este profilul social al migranților reveniți? Problemele cu care se confruntă migranții în procesul de reintegrare. Care este poziția guvernului în domeniul reintegrării? Eficiența reintegrării și problemele existente.

I. ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE ȘI PRACTICE DE STUDIERE A FENOMENULUI MIGRAȚIEI DE REVENIRE

Migrația de revenire sau reemigrarea (David și van Houte, 2008) este considerată etapa finală a procesului de migrație. Acest proces mai cuprinde și etapele pregătirii sau luării deciziei de revenire și a revenirii propriu-zise – a integrării în țara de origine. Cercetătorul Cassarino remarcă faptul că o atenție deosebită, în studiul migrației de revenire, trebuie acordată procesului luării deciziei (adică, perioada de analiză a informațiilor, a legăturilor sociale locale și transnaționale), precum și resurselor financiare și sociale necesare pentru a se reintegra în țară, care afectează sustenabilitatea acestui proiect de revenire [1].

Intențiile și comportamentul de revenire determină și explică tendințele de economisire, remitere și investire. De o stringentă actualitate e și problema conservării atât cantitative, cât și calitative a potențialului de muncă al republicii prin diminuarea factorilor de respingere și accentuarea factorilor de atragere a forței de muncă. În această conjunctură, reemigrarea poate fi analizată ca instrument suplimentar de compensare a migrației externe de muncă.

Conform cercetărilor [2], migrația de revenire, în condițiile contemporane, reprezintă efectul acțiunii factorilor de „respingere” a migranților din țările primitoare, și nu a factorilor de „atrageră” din țările de origine. Migranții au decis să revină acasă în urma lipsei locurilor atractive de muncă, înrăutățirii condițiilor de trai în străinătate, a creșterii xenofobiei populației locale. Cauzele revenirii (factorii „respingerii”) sunt diferite și includ deportarea, problemele personale (divorț, starea sănătății), clima locală necorespunzătoare.

La factorii de „atrageră”, se raportează dorul de casă, imposibilitatea integrării familiei în străinătate, dorința de a-și educa copiii, prezența proprietății private în Republica Moldova.

O contribuție aparte în studiul problemei de revenire a migranților și-a adus-o monografia „Problemele reintegrării și reîntoarcerii migranților de muncă din UE în statele zonei de frontieră”, elaborată de autorii V. Moșneagă și E. Burdelnîi (Vilnius, 2012). Studiind particularitățile și motivele de revenire și reintegrare a migranților în R. Moldova, autorii au concluzionat că reîntoarcerea migranților este dictată de următoarele motive: potențialul demografic valoros; astfel de persoane sunt capabile să-și asume riscuri, să se manifeste într-un mediu străin, inițial nefavorabil; este un strat sociocultural, democratic, profesional și lingvistic nou; aceștia sunt oameni care au câștigat bani și sunt capabili să investească în dezvoltarea economiei și a sferei sociale [3].

Conform Fundației Europene de Instruire (FEI), migrația de revenire contribuie la dezvoltarea locală chiar mai mult decât remitențele. Remitențele sunt utilizate în mare parte pentru consum, pe când economiile care deseori constituie scopul sau premisa pentru migrația de întoarcere a moldovenilor se folosesc mai degrabă pentru activități productive [4].

În funcție de obiectivele stabilite și de gradul de realizare al lor, datele comparative indică o schimbare nesemnificativă în rândul migranților cu intenție de a reveni [5, p. 59]. Mai mulți migranți au menționat că obiectivele prioritare sunt, de fapt, obținerea unui loc de muncă profitabil și asigurarea cu o pensie la revenirea în Moldova. În general, femeile sunt mult mai interesate în asigurarea unei pensii (11%, comparativ cu 3% pentru bărbați). Aceeași tendință este valabilă și pentru migranții din grupa de vârstă 45-65 (16%, comparativ cu 3% migranți din grupa de vârstă 30-44). O importanță mare în determinarea comportamentului de revenire o au și factorii externi, pe care migrantul nu-i poate controla, și anume: oportunitățile de angajare sau climatul investițional din Moldova.

Tendențele de revenire ale migranților sunt influențate de intenția de a achiziționa bunuri imobiliare. De fapt, acumularea de economii pentru procurarea de imobil în Moldova constituie obiectivul primar al multor migranți autohtoni.

Procurarea de imobil va accentua tendința generală de urbanizare în Moldova [5, p.62]. Profilul migranților care intenționează să revină la Chișinău și nu în localitatea de origine include persoanele în vârstă, cu venituri mari, și cu nivel de intenții de economisire/investire înalt. De asemenea, mai mulți migranți din Italia, spre deosebire de cei din Rusia, optează pentru Chișinău. Preferința pentru Chișinău este condiționată de oportunități de angajare și investiționale mai mari. Această constatare este confirmată de intențiile de revenire și investiționale ale multor migranți.

Rezultatele studiului confirmă că dorința mai mare de a reveni în Moldova o manifestă persoanele căsătorite (cei care au lăsat familia în Moldova) și persoanele care au atins un anumit nivel al economiilor; probabilitatea de revenire este mai mare a persoanelor care activează în agricultură, construcții și îngrijire la domiciliu; migranții cu un nivel de ocupare scăzut sunt predispuși să se întorcă mai frecvent, comparativ cu persoanele care au un statut de angajare mediu sau înalt (manageri, medici, ingineri etc.) [5, p. 73].

Conform datelor Eurostat, 15% din totalul imigranților în UE, sunt migranți de revenire, adică cei ce s-au întors în țările lor de origine, după o anumită perioadă petrecută la muncă sau studii în străinătate. În general, studiile empirice denotă că, în funcție de contextul socio-economic al țării de origine, între 20 și 50% dintre migranți revin cu intenția de a se stabili definitiv. Cei care se reîntorc sunt, în special, migranții cu studii nu doar primare, dar și cu studii universitare. Din punctul de vedere al vârstei active, ratele mai mari de reîntorcere se situează la cele două extremități (până la 30 și peste 50 de ani). Realitatea demonstrează că majoritatea migranților se întorc în țară după 3-5 ani petrecuți în străinătate. După această perioadă, rata întoarcerii e în scădere [6].

Actualmente, în Republica Moldova, nu există o strategie unică de reîntorcere și de integrare a migranților reveniți. Există proiecte separate în acest domeniu, care sunt finanțate, ca de obicei, de către organizațiile internaționale sau de țările primitoare. De exemplu, în perioada iunie 2015 – octombrie 2016, a fost desfășurat programul de reîntorcere și reintegrare al migranților și tinerilor absolvenți ai universităților de peste hotare: „Promovarea revenirii de peste hotare și facilitarea reintegrării în țara de origine a migranților originari din R. Moldova”. Beneficiarii programului au fost cetățenii Republicii Moldova cu experiență migrațională de 12 luni, care poate fi valorificată prin revenire temporară sau permanentă în țara de origine [7].

Pentru facilitarea procesului de angajare în câmpul muncii, a fost acordată asistență informațională pornind de la specializarea profesională și aptitudinile dobândite peste hotare.

O mare parte din absolvenții moldoveni a instituțiilor superioare de învățământ au dorit să revină acasă pentru a valorifica oportunitățile de susținere a reintegrării oferite de OIM Moldova în parteneriat cu Guvernul Republicii Moldova. Dar, în perioada de adaptare, ei se confruntă cu un șir de dificultăți. Pentru persoanele integre cu principii, nu este ușor să te reintegrezi într-o societate coruptă, în care avansarea profesională este condiționată de apartenența de partid. Dorința de revenire depinde și de dezvoltarea managerială: servicii de consultanță și de coaching, etica managerială și de comportamentul față de angajați, lucrul în echipă. În prezent, aceste activități nu sunt dezvoltate la nivel înalt în R. Moldova.

Stimularea migrației de revenire poate fi efectuată prin acoperirea compensațiilor materiale migranților ce părăsesc țara, furnizarea de pre-plecare consiliere, procurarea biletelor de avion, prin crearea locurilor de muncă, pregătirea profesională a migranților, prin acordarea ajutorului material țărilor cu procese emigraționiste masive. De exemplu, un suport de reintegrare a fost propus de Guvernul Franței, pentru cetățenii noștri, care au activat în hexagon. El prevede:

- ajutor pentru reintegrarea socială, care include suportul oferit beneficiarilor și familiilor acestora pentru o perioadă de maximum 6 luni și finanțarea primelor cheltuieli în scopul reintegrării familiei;

- suportul personalizat al salariatului realizat de către prestatorul Oficiului Francez pentru Emigrare și Integrare;
- ajutor de reintegrare prin inițierea unei afaceri etc. [8].

Conform studiului [9], 44 000 de migranți internaționali s-au întors în R. Moldova până în prezent – fapt care a implicat 3,2% gospodării din R. Moldova. 54,5% au revenit în perioada 2010-2013, iar 56% din totalul de migranți reveniți s-au întors în ultimii 4 ani. Țările din care revin cei mai mulți migranți sunt Rusia cu 49% dintre toți migranții reveniți (aproximativ 21 500), Italia cu 15% (aproximativ 6 400) și Israel cu 12% (aproximativ 5 200). Din alte țări, revin mai puțin de 3% [9]. În anul 2016, numărul lor a constituit 2.108 persoane, cu o reducere de circa 300 de persoane, în raport cu anul 2015. Printre ei a fost înregistrat și un anumit număr de copii, proporția acestora în numărul total reprezintă 3,6% în anul 2016. Rata medie a migranților, pe termen lung, reveniți în țară este de 11%.

Pornind de la analiza datelor statistice, putem concluziona că, în termen scurt, nicio țară nu poate soluționa integral problema revenirii emigranților în țara de origine.

Politica de revenire este una pe termen lung, din considerentele că migrația are ciclurile sale. De regulă, persoanele sunt dispuse se revină în țară doar atunci când și-au atins scopurile, au ajuns la o anumită vârstă, au acumulat economii și capital. De exemplu, în Coreea de Sud, revenirea masivă a emigranților în țară a început doar după 40 de ani de emigrație, în Turcia, la peste 30 de ani.

II. MĂSURILE DE STIMULARE A MIGRAȚIEI DE REVENIRE

Experiența unor țări demonstrează că, în faza politicii de revenire a emigranților, acționează un complex de mecanisme financiar-economice și organizaționale (programe motivaționale).

Inițierea acestora permite majorarea esențială a fluxului de transferuri bănești și investirii a migranților plecați din țară, ca, mai târziu, și ei înșiși să revină la baștină.

Mecanismele financiar-economice și programele respective presupun o activitate eficientă a guvernului și a sectorului financiar-bancar [10]. Printre produsele motivaționale importante, pot fi evidențiate următoarele:

- *Repartizarea obligațiunilor în rândul migranților și diasporei.* În decursul a 60 de ani, aproximativ 29 de țări (inclusiv India, Israel) au atras peste 50 mlrd dolari prin plasarea obligațiunilor pentru diaspora națională în țările de reședință. Aceste resurse sunt utilizate pentru dezvoltarea proiectelor de infrastructură în țara de origine, finanțarea datoriei de stat, constituirea unor proiecte sociale importante.
- *Extinderea serviciilor bancare depozitare și de economii.* În ultimii 50 de ani, multe țări (inclusiv Turcia, India, Maroc) au atras peste 100 mlrd dolari de la migranții lor pe conturi speciale depozitare și de economii în cadrul băncilor locale. În dependență de țară, banii migranților și diasporei constituie 10-40% din totalul depozitelor populației țărilor respective.
- *Stimularea dezvoltării noilor canale de transferuri bănești.* În țările, care stimulează fluxul mijloacelor bănești de la concetățenii lor, în cadrul pieței, funcționează de la 500 până la 1000 de sisteme de transferuri. Astfel de țări primesc de la 15 până la 30 mlrd dolari.
- *Elaborarea programelor de creditare, asigurare, ipotecare și de pensii.* Țările tind să-și susțină migranții, aflați peste hotarele lor. Doar în Filipine, anual, se realizează peste 5 mln de polițe de asigurare pentru emigranții care acoperă de la 10 până la 20 cazuri tipizate de asigurare.

Ținând cont de faptul că transferurile bănești reprezintă o sursă stabilă de intrare a valutei în țară, țările încep *securizarea viitoarelor intrări de transferuri bănești*. În perioada 1991-2006, șase țări (inclusiv Brazilia, Peru) au beneficiat, în cadrul piețelor de capital cu împrumut, de circa 2 mlrd dolari sub gajul viitoarelor fluxuri de transferuri bănești. Banca Mondială susține acest mecanism, ca unul important de perspectivă, evaluând potențialul acestuia, încă în anul 2006, la 36 mlrd dolari.

- *Contribuirea administrațiilor locale la dezvoltarea programelor de parteneriat privat-public*. Experiența Americii Latine demonstrează că aproximativ 30-40% dintre migranți sunt cointeresați să aloce 1-10% din veniturile personale pentru realizarea proiectelor în țara de origine, dacă, în cofinanțarea lor, iau parte și organele de administrare locale/centrale. Anual, în întreaga lume, se acordă până la 10 mlrd dolari pentru astfel de programe.

- *Acordarea înlesnirilor și stimulentele investiționale și fiscal-vamale*. Țările elaborează programe investiționale și reduc impozitele pentru migranții, ce doresc să investească în țara de origine. Astfel, în Turcia, în anii 1961-2007, au fost realizate 44 de programe speciale de colaborare cu migranții autohtoni și diaspora. În India, pentru migranții-investitori, impozitul pe profit este de două ori mai mic; impozite pe dividende și pe venit de la depozite – lipsesc [10].

Mecanismele organizaționale și programele, de asemenea, au un rol decisiv, deoarece, anume, ele vor stimula realizarea mecanismelor economice enumerate.

Este necesară crearea instituțiilor respective, care vor realiza programele de revenire a migranților în patrie. Actualmente, în 56 de țări, activează peste 400 astfel de subdiviziuni speciale. În afară de acestea, este necesară crearea unei poziții de (atașat) însărcinat cu afaceri pentru colaborarea cu migranții în cadrul ambasadelor. În multe țări din Asia, cu un nivel înalt de transferuri, în cadrul fiecărei ambasade, au fost incluse aceste poziții. Rolul acestor însărcinați cu afaceri constă în menținerea relațiilor cu migranții și informarea acestora despre programele motivaționale pentru investiția acumulărilor proprii și revenirea în patrie.

O direcție aparte o poate constitui crearea *subdiviziunilor de profil* în organizațiile financiar-bancare. Deja, în 30 de țări ale lumii, în cele mai mari bănci, au fost create subdiviziuni pentru elaborarea serviciilor și atragerea resurselor financiare ale migranților și diasporii.

În afară de bănci, și guvernele pot atrage *donatorii externi* și asociațiile *diasporilor*. Toate organizațiile internaționale mari dispun de fonduri speciale pentru dezvoltarea proiectelor din sfera migrației și transferurilor bănești și sunt dispuși să cheltuiască în scopuri productive. De exemplu, în America Latină, în decursul anilor 2001-2011, pentru astfel de programe donatorii au cheltuit peste 45 mln dolari.

Organizația Internațională pentru Migrație (OIM) a implementat programele de repatriere voluntară și reintegrare asistată (RVRA) din 1979. În medie, între anii 2005-2014, OIM a asistat 34.000 de imigranți pe an prin programele respective. În concordanță cu creșterea volumului de migrare în ultimii ani, a crescut semnificativ numărul de reemigranți. În 2016, RVRA a furnizat un suport pentru 98.403 migranți. Aproximativ 39.000 de persoane au beneficiat de un sprijin financiar în numerar și/sau în natură, înainte de plecare sau la sosirea în țara de origine. Principalele regiuni de origine pentru RVRA a beneficiarilor au fost Europa de Sud-Est, Europa de Est și Asia Centrală (49% din total), Asia și Pacific (16%), și Orientul Mijlociu și Africa de Nord (16 %) [11].

Studiind și utilizând experiența mondială, R. Moldova trebuie să creeze condiții pentru imigrarea legală, sigură și eficientă, ce va permite accelerarea dezvoltării economice a Republicii Moldova.

Pe de o parte, în cadrul dezvoltării politicii imigraționiste, este deosebit de importantă, evidența problemei securității naționale. Din aceste considerente, este necesar de studiat și

implementat cele mai avansate practici de atragere, reglementare și revenire a emigranților. Și anume, experiența SUA, Canadei, Australiei, Noii Zeelande, unde ponderea imigranților variază între 15-35% și a țărilor Golfului Persic (Emiratele Arabe Unite, Qatar, Arabia Saudită), unde ponderea migranților atinge 90%.

Pe de altă parte, R. Moldova poate stimula revenirea migranților prin lansarea programelor motivaționale pentru creșterea transferurilor acestora în patrie. În domeniul respectiv, cea mai bună experiență o au Irlanda, Israel, Filipine, India.

În Republica Moldova migrația de revenire e reglementată prin acte legislative [12, 13, 14]. E cazul să menționăm, că actele legislative sunt adoptate deseori fără a se ține cont de legislația internațională în domeniu, ceea ce impune ulterior modificarea lor, iar cadrul juridic nu conține reguli clare de distribuire a responsabilităților în administrarea proceselor migraționiste. În consecință se resimte tendința de depopulare constantă a țărilor, exodul de inteligență, abandonării copiilor rămași acasă, etc., sunt doar câteva consecințe a lipsei politicilor consecvente în domeniul migrației și inclusiv migrației de revenire [15].

CONCLUZIE

Realizarea măsurilor economice și organizaționale, enumerate anterior, vor permite, în termen scurt, stabilirea legăturilor cu emigranții din R. Moldova, stimularea acestora și revenirea prin intermediul dezvoltării abilităților antreprenoriale ale acestora în patrie. În afară de aceasta, implementarea programelor motivaționale și a proiectelor va permite reglementarea și controlul exodului de inteligență (brain drain), transformarea acestuia în circulația capitalului uman (brain circulation) și utilizarea eficientă la maximum a cunoștințelor diasporei (brain gain).

BIBLIOGRAFIE

1. DAVIDS, T., van HOUTE, M. Remigration, development and mixed embeddedness: An agenda for qualitative research / *Conditions of modern return migrants*, Cassarino J.P. (ed.), Robert Shuman Centre for advanced studies, Florence, 2008, pp.9-29.
2. SANDU, D. Home Orientation in Transnational Spaces of Romanian Migration. / *Central and Eastern European Migration Review*, 2016, vol. 5, Nr.2, p. 81-98 disponibil online la <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-9c654552-c794-45e3-875e-6736da9e8bca>
3. МОШНЯГА В. и др. Проблемы реинтеграции и возвращения трудовых мигрантов из Европейского Союза в страны Пограничья. Вильнюс: ЕГУ, 2012. 344 с.
4. Politica UE în domeniul migrației. O amplă politică europeană în domeniul migrației. First steps to DE, IT, GR. Autonomus learning for immigrants / disponibil online la <http://www.firststepsproject.eu/web/content.asp?lng=ro§ion=SOCRATES>
5. ZWAGER, N., SINTOV, R. *Inovație în migrația circulară / Migrație și dezvoltare în Moldova: Studiu de piață / NEXUS Moldova*, Intern. IASCI, CIVIS). – Chișinău, 2014, 124 p.
6. International migration outlook, SOPEMI (2008) disponibil online la <http://www.oecd.org/dataoecd/2/30/43999382.pdf>.
7. Experiența de reîntoarcere și reintegrare a migranților și tinerilor absolvenți ai universităților de peste hotare, 2016, disponibil online la <https://www.iom.md/sites/default/files/publications/docs/Experiențe%20de%20reîntoarcere%20și%20reintegrare%20la%20Malul%20drept%20Ediția%202017.pdf>
8. Suport de reintegrare pentru cetățenii RM care au activat în Franța. Monitorul fiscal FISC.MD. 04.10.2017 disponibil online la <https://monitorul.fisc.md/editorial/suport-de-reintegrare-pentru-cetatenii-rm-care-au-activat-in-franta.html>
9. Compendiul Statistic al Profilului Migrațional Extins al Republicii Moldova pentru anii 2014-2016. Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova, biroul Migrație și Azil, 2017, disponibil la http://bma.gov.md/sites/default/files/media/cs_pme_2017.pdf
10. ГАЙДУЦКИЙ А. *Что делать Украине в эпоху высокого спроса на украинцев?* ZN,UA, выпуск 36, 29.09.-5.10. 2018. Эл. Ресурс. Доступен: https://zn.ua/internal/borba-za-migrantov-ukraine-prigotovitsya-295829_.html

11. WORLD MIGRATION REPORT 2018 https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2018_en.pdf
12. Hotărârea Guvernului nr. 1133 din 9 octombrie 2008 pentru aprobarea Planului de acțiuni privind stimularea reîntoarcerii lucrătorilor migranți moldoveni de peste hotare Publicat: 17.10.2008 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 187-188.
13. Hotărârea Guvernului nr. 339 din 20 mai 2014 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pentru anii 2014-2016 privind susținerea reintegrării cetățenilor întorși de peste hotare. Publicat: 30.05.2014 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 134-141.
14. Hotărârea Guvernului nr. 655 din 8 septembrie 2011 cu privire la aprobarea Strategiei Naționale în domeniul migrației și azilului (2011-2020) Publicat: 16.09.2011 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 152-155.
15. RAICU, E. Reglementarea juridică și rolul autorităților publice în domeniul migrației/Politici și practici ale reglementării migrației în contextul provocărilor modern/ *Conferința științifică internațională*, Tiraspol, 27 ianuarie 2017.